

TROIȚELE ORAȘULUI SULINA

Rezumat: Numeroase lucrări de specialitate s-au axat în cercetarea lor doar asupra edificiilor de cult, troițele fiind considerate astăzi, de către istorici, de un interes secundar. În urma cercetării realizate între anii 2021-2022, am reușit să repertoriem un număr de șapte monumente, construite între secolele al XX-lea și al XXI-lea, amplasate pe teritoriul administrativ al orașului Sulina.

Chiar dacă Dobrogea nu dispune de un număr atât de mare de troițe, așa cum întâlnim în Apuseni, în Mărginimea Sibiului sau chiar în zona județului Vâlcea, în ultimele decenii observăm și aici, la fel ca în întreaga țară, preferința edificării unor astfel de monumente.

În prezentul material ne propunem menționarea acestor troițe, care țin, până la urmă, de viața spirituală a comunității.

Cuvinte-cheie: Dobrogea, Sulina, spiritualitate, monumente de cult, troițe.

Așa cum am putut observa de-a lungul anilor, printre capitolele de cultură materială mai puțin cercetate de istoriografia românească se numără și cel al troițelor, lucru interesant deoarece numărul lor este departe de a fi nesemnificativ. În urma cercetărilor efectuate în Mărginimea Sibiului, în urmă cu câțiva ani, am reușit să repertoriem un număr de aproximativ 400 de monumente¹. În prezenta lucrare ne propunem prezentarea acestor aspecte, legate până la urmă de viața spirituală a comunității. Nu ne gândim aici la edificiile ecleziastice, apărute firesc, în număr mare într-un oraș multiethnic, aflat cândva în plină dezvoltare economică. Fosta Biserică „Sf. Nicolae”, Catedrala „Sf. Alexandru” și „Sf. Nicolae”, biserica grecească, biserica lipovenească, biserica romano-catolică, geamia musulmană au fost menționate în numeroase lucrări de specialitate, care cuprindeau, desigur, evoluția istorică a orașului-port². Tocmai din acest motiv nu dorim să reluăm aceste informații.

* Complexul Național Muzeal ASTRA Sibiu; e-mail: adrian.stoia@muzeulastra.com.

¹ Adrian Stoia, *Troițele din Mărginimea Sibiului. Parte uitată a patrimoniului cultural sibiuan*, Ed. Andreiana, Ed. ASTRA Museum, Sibiu, 2017; Valerie Deleanu, Adrian Stoia, *Troițele Rășinariului. Patrimoniul cultural al comunei Rășinari (I)*, Casa de Presă și Editură TRIBUNA, Sibiu 2019.

² Luca Ionescu, *Județul Tulcea – Dare de seamă*, Tipografia Curții Regale F. GÖBL FIL,

Din punct de vedere al cadrului geografic analizat, cercetarea noastră s-a axat pe regiunea cea mai estică a României, mai exact, asupra teritoriului administrativ al orașului Sulina. Cu certitudine, putem afirma faptul că dezvoltarea economică a orașului-port s-a petrecut în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, atunci când Sulina devine port cu anumite privilegii fiscale (porto-franco), pe aici tranzitând aproximativ jumătate din cerealele transportate pe Dunăre.

Referitor la troițe, trebuie să menționăm faptul că aceste monumente nu au fost edificate de cler deși există obiceiul ca, în fiecare an, să se officieze slujbe de sărbătoarea sfântului căruia îi sunt dedicate. Ctitorii lor sunt locuitori care, prin construcția monumentului, doresc să mulțumească divinității pentru ajutorul primit sau, pur și simplu, doresc protecția sfântului căruia îi dedică troița. Alte asemenea monumente sunt ridicate în amintirea rudelor apropiate, pentru protecția locului sau a casei în apropierea cărora au fost amplasate, la intersecții de drumuri, la poduri sau izvoare, la margine de hotar. Unii cercetători încadrează în categoria troițelor și crucile-cenotaf, de asemenea considerând faptul că monumentele comemorative nu ar trebui introduse în categoria troițelor³, deși în uz se pomenesc tocmai sub numele „troițe standard generate de cultul eroilor”.

În prezentul studiu am repertoriat și un monument dedicat eroilor, aflat pe strada I din Sulina, dar și o cruce cenotaf.

Din punct de vedere tipologic, la Sulina nu putem observa o preferință în construcția acestei categorii de monumente. Prin urmare, întâlnim troițe capelă, troițe-cruci, troițe dedicate cultului eroilor și cruci cenotaf. Ele au fost amplasate atât pe malul apei, cât și în localitate, la intersecție de drumuri, în mici parcuri amenajate la marginea drumului sau în cimitir.

În ceea ce privește monumentele de cult construite în Sulina, trebuie precizat faptul că, după Tratatul de Pace de la Paris, din martie 1856, aici a funcționat Comisia Europeană a Dunării, care s-a implicat în construirea Cimitirului multiethnic, și care a acordat numeroase subvenții pentru edificarea sau repararea monumentelor de cult din oraș: în anul 1865, pentru construirea unei biserici catolice, un an mai târziu pentru biserica ortodoxă rusă, în anul 1869 pentru bisericile protestantă și cea ortodoxă grecească dar și pentru ridicarea unei moschei⁴.

București, 1904; M.D. Ionescu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, Atelierele grafice I.L. Socecu, București, 1904; Petre Covacef, *Cimitirul viu de la Sulina*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2003; Petruța Teampau, *Sulina trăită de Panait Zachis*, Editura Studii Europene, Cluj-Napoca, 2010; Constantin Bondar, Virginia Dima, Eugenia Iacovici Lungu, *Sulina. Monografie*, Vol. 1, 2, Ed. Rawex Coms S.R.L., București, 2010.

³ Radu Totoianu, Călin Anghel (coord.), *Troițe și cimitire cu stâlpi funerari pe Valea și din Munții Sebeșului. Repertoriu*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2018, p. 31.

⁴ Petre Covacef, *op. cit.*, p. 38.

În cele ce urmează, ne propunem prezentarea troițelor amplasate pe teritoriul administrativ al orașului, repertoriu realizat în urma cercetărilor întreprinse în vara anului 2022.

În cel mai estic punct al României, la peste patru mile marine de localitate, la Bara Sulina, acolo unde este construit „Farul Nou”, cunoscut de navigatori cu numele de „Farul de aterizare”, a fost amplasată o troiță capelă (Fig. 1), ridicată la inițiativa d-lui G. Ciolacu, șeful „Farului Nou” Sulina⁵, împreună cu ceilalți angajați de aici. Lucrările în vederea realizării troiței, prima construcție pe care o întâlnesc navele străine care intră pe teritoriul României, au fost demarate după reparațiile și modernizarea farului, atunci când acesta a primit curent electric direct din rețea⁶.

Monumentul construit din cărămidă este de plan hexagonal (dimensiuni 170 cm pe fiecare latură a zidului iar înălțimea acestuia, fără acoperișul cu învelitoare din tablă, este de 220 cm), pe două laturi fiind montate geamuri iar frontal o ușă, din tâmplărie PVC. Deasupra acoperișului de formă semisferică este prinsă o dublă cruce metalică, cu brațele trilobate și cu raze.

După sărbătoarea hramului Catedralei din Sulina, în data de 30 august 2010, slujbă oficiată de un sobor de preoți în frunte cu P.S. Visarion, Episcopul Tulcii, la sfârșitul Sfintei Liturghii, un grup numeros de credincioși, împreună cu chiriarhul local, au participat la sfințirea troiței. Pe placa din bronz, montată în partea stângă a intrării, sub sigla Direcției Hidrografice Maritime și imaginea unui velier, este inscripționat textul: „Ziditu-s-a această troiță în anul 2010, la inițiativa Șefului farului și al preotului Catedralei Sulina, cu donațiile Direcției Hidrografice Maritime și ale multor altor binefăcători. S-a sfințit în 31 August 2010 de către P.S. Dr. Visarion, episcopul ortodox de Tulcea. Scrie Doamne în cartea vieții Tale, pe toți ostenitorii și donatorii acestui Sfânt Lăcaș. Amin.”

Pe suprafața peretelui din dreapta intrării, la sfințire a fost așezată o altă placă de bronz, de către comandor Adrian Filip, în amintirea marinarilor Serviciului Hidrografic Marin și Fluvial, decedați în tipul operațiunii de balizare, atunci când remorcherul Smârdan a lovit o mină: „Eroi marinari ai Serviciului Hidrografic Maritim căzuți la datorie la bordul remorcherului Smârdan pe 28 August 1942 Canalul Patapov”. Urmează apoi o listă de opt nume, iar sub ele data: „28 August 2010”.

Interiorul troiței capelă este zugrăvit în alb, lângă peretele opus intrării fiind așezată crucea din lemn, sculptată cu imaginea *Răstignirii*. Tipologic, se încadrează în categoria celor cu marginile brațelor trilobate, având la intersecția brațelor *raze*. La partea superioară a crucii sunt prinse o candelă și un ștergar.

⁵ Informator de teren - Gheorghe Ciolacu, loc. Sulina, jud. Tulcea, șef de far la Farul de aterizare Sulina (a consemnat Adrian Stoia, august 2022).

⁶ Dr. Mariana Păvăloiu, *Comemorare la farul de aterizare Sulina*, în „Marina Română”, nr. 6 (157), Ed. Centrul Tehnic Editorial al Armatei, București, 2012, p. 55.

De o parte și de cealaltă a crucii, pe perete, sunt etalate două icoane mari, una cu reprezentarea lui Iisus, cealaltă cu reprezentarea Maicii Domnului cu Pruncul, donate de către dl. Gherlach Alexander și de către preotul Marian, prezbiteră Cristina și fiica Alexandra-Elena. Deasupra acestora este agățată o candelă iar dedesubt, pe câte o măsuță, sunt așezate icoane reprezentând sfinți ai Bisericii.

Podeaua capelei este placată cu gresie de culoare crem, tot cu gresie fiind placat drumul de acces înspre troiță, amenajat cu flori de o parte și de cealaltă.

Dl. Ciolacu a mai menționat faptul că crucea din lemn de la interior a fost lucrată de un meșter din Curtea de Argeș, donatori în construcția monumentului și oferirea icoanelor fiind atât localnici, cât și turiști sosiți la Sulina.

În apropierea troiței descrise anterior, în drumul cu barca spre „Farul Nou”, am reușit să Fig.grafiem o altă troiță (Fig. 2), amplasată lângă clădirile „Stației Meteo”. Cu toate că nu am avut ocazia să o măsurăm, am aflat informații despre ea atât de la dl. Ciolacu, cât și de la dl. Comârzan⁷. Aceștia ne-au relatat faptul că troița face parte dintr-un lot de trei monumente, așezate de-a lungul Dunării, amplasate de Administrația Fluvială a Dunării de Jos Galați. Acestea au fost aduse de la Galați, una fiind amplasată la Partizani, aproape de bifurcație, alta la Gorgova. Au fost turnate în forma actuală, apoi așezate cu macaraua navei hidrotehnice Mamaia și cea menționată mai sus a fost realizată și amplasată aici în anul 2012.

Dl. Ciolacu, cât și părintele Marian, pomenesc de posibila existență a unei troițe la una din unitățile militare de lângă Sulina, informație încă neconfirmată.

Troița de la „Stația Meteo” este amplasată la aproximativ 2 m de malul Dunării, pe un postament din ciment. Turnat în beton, monumentul este realizat din postamentul pe care stau cei doi stâlpi frontali și peretele din spate, care susțin acoperișul de formă semicilindrică, deasupra cu o cruce de tip latin. Înălțimea construcției este de aproximativ 3 m, având lățimea bazei de aprox. 1,5 m. Peretele este decorat la interior cu o icoană având reprezentarea Sfintei Treimi, încadrată de o ramă și protejată de sticlă.

La intersecția Străzii II cu Strada Păcii este zidită Biserica ortodoxă grecească „Sf. Nicolae”. Biserica a fost construită de comunitatea greacă din Sulina, ulterior, prin plecarea etnicilor greci din localitate, intrând sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române. Biserica a fost construită în anul 1866, pe locul unei biserici mai vechi, din lemn, demolate după inaugurarea noului lăcaș de cult⁸. Din vechea biserică, datată în anul 1854, s-a folosit vechea

⁷ Informator de teren – Gheorghe Comârzan, pensionar, loc. Sulina, jud. Tulcea (a consemnat Adrian Stoia, 2022).

⁸ Petre Covacef, *op. cit.*, p. 41.

catapeteasmă, o parte din icoanele și cărțile de cult. Pe locul Sfintei Mese, pentru a nu fi călcat, a fost construită o troiță-monument⁹ (Fig. 3).

Troița a fost ridicată în anul 1942 de către soldații Batalionului 16 Infanterie de Marină, în cinstea eroilor căzuți la datorie pentru apărarea orașului¹⁰. Monumentul actual, având înălțimea aproximativă de 5 m, pornește la bază dintr-un postament de plan pătrat, în trepte, continuat de o coloană cu capitel rectangular, deasupra căruia este așezată o casetă de formă paralelipipedică cu pereții din sticlă, înăuntru cu o cruce trilobată. În partea superioară a troiței este așezat un mic acoperiș în patru ape, deasupra cu o cruce metalică. Într-o carte poștală de epocă am putut observa faptul că, în timp, troița a suferit câteva modificări. Vechea troiță avea în partea superioară montată o sferă din piatră, deasupra cu o cruce metalică, iar pe corpul paralelipipedic al bazei monumentului, pe două laturi, se văd nișe cu forme diferite față de cea actuală, pătrată, probabil și ele închise cu sticlă.

În partea frontală a monumentului este realizată o nișă cu ușă din sticlă, care protejează o icoană a Sf. Nicolae, o icoană cu reprezentarea Cinei celei de taină, una a Maicii Domnului cu Pruncul și o candelă. Sub nișă este inscripționat textul: „Refăcut de ostașii din Bat. 16 Inf. Marină sub comanda d-lui Maior Titieni”. O inscripție parțial ilizibilă pe partea dreaptă a soclului menționează o restaurare.

La intersecția străzilor 1 Mai cu Strada IV, pe drumul care duce înspre cunoscutul cimitir cosmopolit de la Sulina, a fost zidită în anul 2012 o troiță capelă, de plan rectangular (Fig. 4). Monumentul a fost ctitorit de către dl. Ciobârceanu Adam și dl. Dimitriu Aurel, fost primar al orașului Sulina. Motivul ctitoririi a fost acela al mulțumirii și cererii protecției divine față de un eveniment nedorit. Pereții exteriori ai capelei sunt zugrăviți în culoare crem, tăiată la partea superioară și sub ferestre de câte o bandă decorativă. Acoperișul troiței este în patru ape, având învelitoare din tablă. La partea superioară a acestuia a fost montată o cruce metalică, având capetele brațelor trilobate. Tâmplăria celor patru ferestre și a ușii este din PVC. Interiorul monumentului este zugrăvit, asemenea unei mici biserici, cu imagini de Sfinți Ierarhi (Sf. Nectarie, Sf. Nicolae), reprezentări de îngeri, reprezentarea lui Iisus etc., în registrul secund fiind zugrăvit un brâu ornamental. De o parte și de cealaltă a intrării, sub ferestre, sunt așezate două mici mese împodobite cu diferite icoane. Pe suprafața podelei placate cu gresie este așezat un postament rectangular, pe care este prinsă crucea din lemn, sculptată cu reprezentarea scenei *Răstignirii*, acoperită parțial în partea superioară cu un ștergar decorativ. Modelul crucii se încadrează tipologic în categoria crucilor având capetele brațelor trilobate și raze la intersecția brațelor. La baza piciorului vertical al crucii o inscripție menționează ctitorii: „S-a ridicat cu

⁹ Constantin Bondar, Virginia Dima, Eugenia Iacovici Lungu, *op. cit.*, p. 238.

¹⁰ *Ibidem*, p. 239.

ajutorul lui Dumnezeu de către Fam. Ciobârceanu Adam și dl. Dimitriu Aurel, 2012”.

O altă troiță din lemn a fost amplasată în Cimitirul Comisiei Europene a Dunării (Fig. 5). În zona cimitirului romano-catolic, în apropierea gardului unde este drumul de acces spre plajă, pe un mic postament din beton (50x78x31cm) placat cu gresie, a fost ridicată crucea din lemn, având înălțimea de 4 m și lățimea de 2 m. Pe lemnul crucii a fost prinsă o tablă decupată pe conturul trupului lui Iisus și pictată cu scena *Răstignirii*. Trebuie să menționăm faptul că acest model de troițe, ridicat în perioada contemporană, este cel mai răspândit pe actualul teritoriu al țării. Probabil, faptul se datorează costurilor mai mici. La această troiță, în data de 2 noiembrie se sfințesc mormintele și se face o pomenire a celor decedați, unii dintre aceștia fiind foști angajați ai Comisiei Europene a Dunării¹¹. O istorie interesantă a acestei troițe ne-a fost relatată de către dl. Comârzan, cel care a deschis publicului *Expoziția Sulina Veche*: „troița a fost realizată de muncitori, de cult catolic, numeroși cândva în Sulina, din lemnul de la Șalandra Chilia, o navă a Comisiunii Europene a Dunării, care transporta materialul dragat, acolo unde urma să fie deversat”.

Într-un parc amenajat pe strada I, în apropierea Căpităniei Portului Sulina, a fost amplasat un monument comemorativ de tip troiță, realizat din metal (Fig. 6). Pe un postament din ciment este ridicată crucea dublă, înaltă de aproximativ 4 m, cu lățimea de 2m. Pe brațul vertical al crucii este prinsă placa metalică, inscripționată cu dedicația: „În memoria eroilor care s-au jertfit pentru apărarea Deltei Dunării și eliberarea Basarabiei în cel de-al Doilea Război Mondial. Monument ridicat de LIGA NAVALĂ ROMÂNĂ și Asociația Națională a Veteranilor de Război cu sprijinul Primăriei Orașului Sulina. 6 septembrie 1997”. La intersecția brațelor crucii este sudat un cerc cu barele dispuse astfel încât să reprezinte timona unei nave, în centru cu o ancoră. Monumentul este așezat într-un rondou pavat, protejat de un gard din lanțuri.

Între Sulina și Caraorman avem informații că mai există o cruce-troiță, poate mai degrabă încadrabilă în categoria crucilor cenotaf, la care însă nu am avut acces (Fig. 7). Deși nu știm cu siguranță dacă Lacul Puiu face parte din teritoriul administrativ al Sulinei sau al comunei Crișan, dorim să menționăm și această cruce, măcar pentru ineditul reprezentării cioplite pe una dintre fețe. Este vorba de o cruce din lemn așezată pe un postament, în apropierea unui foișor de pază, ruginit. Crucea din lemn se încadrează în tipologia celor de tip latin, pe una din fețe fiind cioplită imaginea unei sirene care ține în brațe un bărbat iar pe cealaltă față este inscripționat textul: „au fost trei / la miezul nopții / 25 – 26 04 1966 / pe ghiolul puiu / paul zipser / sculptor / care iubea delta / a fost răpit de baian-sirena / în a 36 lui primăvară / cu el împreună / a murit nea gheorghe / timofei 63 ani / al treilea fane georgescu /

¹¹ *Ibidem*, p. 267.

salvat / pescarii din caraorman și / katharina / soția lui paul / au cioplit acest / semn / în amintirea lor”¹².

Concluzii:

Pe teritoriul administrativ al orașului Sulina am reușit să repertoriem un număr de 6 troițe și o cruce cenotaf, toate datate în primele decenii ale secolului al XX-lea, respectiv primele două decenii ale secolului al XXI-lea. Tipologia acestora este variată: troițe capelă, troițe-cruce cu reprezentarea *Răstignirii*, respectiv troițe dedicate cultului eroilor. În apropierea localității am menționat și o cruce cenotaf, ridicată în locul unde s-a petrecut o tragedie. Chiar dacă în Dobrogea nu este răspândit fenomenul ridicării acestor monumente, comparativ cu alte zone etnografice observăm totuși, în ultima jumătate de veac, la fel ca în toată țara, un interes crescut înspre ctitorirea unor asemenea monumente, elemente emblematice ale spiritualității ortodoxe.

THE CROSSROAD CROSSES OF SULINA

Abstract: Numerous studies have focused their research only on religious edifices, crossroad crosses being considered by historians today of secondary importance. Following the research carried out during 2021-2022, we managed to create a repertory consisting of seven monuments, built between the 20th and 21st centuries, located on the administrative territory of the city of Sulina. Even if Dobrogea does not present a large number of crossroad crosses, as we find in the Apuseni Mountains region, in Mărginimea Sibiului or even in the area of Vâlcea county, in the last decades, we observe here, as in the entire country, the increase in the preference for building such monuments. In the present material we propose to mention these crossroad crosses, which ultimately belong to the spiritual life of the community.

Keywords: Dobrogea, Sulina, spirituality, religious edifices, crossroad crosses.

¹² Textul inscripției și imaginile le avem de la sursa noastră, dl. Comârzan.

Fig. 1. Troița de la „Farul Nou”

Fig. 2. Troița de lângă „Stația Meteo”

Fig. 3. Troița de la Biserica „Sf. Nicolae”

Fig. 4. Troița dl. Ciobârceanu A. și
dl. Dimitriu A.

Fig. 5. Troița din cimitirul CED

Fig. 6. Troița ridicată de Liga Navală Română și Asociația Națională a Veteranilor de Război, cu sprijinul Primăriei Orașului Sulina

Fig. 7. Crucea cenotaf dintre Sulina și Caraorman